

OBRAZ BIBLIOTEKI WZOROWEJ NA ŁAMACH PERIODYKÓW BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ M.ST. WARSZAWY (1929-1939)

Cennym źródłem informacji o działalności bibliotek publicznych są druki wydawane przez Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy. Jednym z bibliotecznych wydawnictw jest periodyk, który – ukazując się w okresie międzywojennym przez prawie 11 lat – przeszedł znaczną ewolucję: od bibliotecznego biuletynu informacyjnego po czasopismo fachowe z zakresu bibliotekarstwa publicznego w Polsce. Początkowo, czyli od rocznika 1929/1930, pismo wychodziło jako „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”. Zmiana tytułu na „Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych” (dalej „Bibliotekarz”) nastąpiła od pierwszego numeru w roku 1934/1935, a w latach 1938-1939 warszawski miesięcznik ukazywał się jako „Bibliotekarz. Czasopismo poświęcone sprawom bibliotek publicznych wydawane przez Związek Bibliotekarzy Polskich i Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy”. Na podstawie analizy zawartości wspomnianych periodyków dowiadujemy się m.in. o dziecięcej Bibliotece Wzorowej, której powstanie i funkcjonowanie stało się przedmiotem niniejszego opracowania.

Kwestię bibliotek dziecięcych na łamach „Biuletynu” początkowo podejmowano rzadko, dopiero organizowano bowiem czytelnictwo dziecięce w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy, do końca stycznia 1928 r. prowadzonej przez Towarzystwo Biblioteki Publicznej. Najczęściej w dziale kronikarskim i w corocznie publikowanych sprawozdaniach z działalności warszawskiej księżnicy podawano statystyczne informacje o Bibliotece Wzorowej, drugiej czytelnii dziecięcej nadzorowanej przez Bibliotekę Publiczną.

Pierwszą publiczną bibliotekę dla dzieci w Warszawie, działającą pierwotnie przy Bibliotece Publicznej, otwarto w 1925 r. z inicjatywy Jadwigi Bornsteinowej i Heleny Handelsman (J.B., 1926, s. 161–162). Dzięki wspar-

¹ Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej.

ciu Faustyna Czerwijowskiego, dyrektora Biblioteki Publicznej w Warszawie, a także członka komitetu założycielskiego, czytelnia – będąc sekcją Biblioteki Publicznej – otrzymała salkę i zbiór liczący 100 tomów jako depozyt. Po przejęciu Biblioteki Publicznej przez miasto 1 lutego 1928 r. sekcja usamodzielniała się i odtąd udostępniała zbiory jako placówka Towarzystwa Bibliotek dla Dzieci (Groszlikowa, 1934/1935, s. 34). Jego członkowie zorganizowali później jeszcze cztery czytelnie dla dzieci. Ostatecznie 1 kwietnia 1936 r. Towarzystwo Bibliotek dla Dzieci przekazało wszystkie pięć placówek Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy. Przejmowanie bibliotek różnych stowarzyszeń i organizacji oraz tworzenie filii dzielnicowych wynikało z postulatów miejskiej polityki bibliotecznej, opracowanej w 1929 r. Zgodnie z nową koncepcją Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy przekształcano z placówki o charakterze naukowym w bibliotekę ogólnodostępną, zaspokajającą potrzeby czytelnicze różnorodnych grup użytkowników, także dzieci (Trzydziestolecie, 1938, s. 31).

Tymczasem jeszcze w połowie lat 30. XX w. w Warszawie było niewiele bibliotek dla młodych czytelników. W memoriale w sprawie czytelnictwa w warszawskich bibliotekach publicznych wspomniano jednak o konieczności zapewnienia dzieciom dostępu do tego typu instytucji. F. Czerwijowski, autor apelu, podkreślił m.in. potrzebę tworzenia bibliotek dzielnicowych – szczególnie w rejonach bardziej zaludnionych i oddalonych od centrum miasta, takich jak np. Mokotów, Ochota, Praga i Wola – wraz z osobnymi czytelniami dla dzieci, których brak szczególnie mocno odczuwano (Czerwijowski, 1930/1931, s. 50). Także i w później publikowanych artykułach upowszechniających ideę bibliotek dzielnicowych ponawiano wezwania do wydzielania czytelni dla najmłodszych użytkowników. Czasem, jak w przypadku dzielnicy Ochota i Biblioteki Wzorowej, to biblioteka dla dzieci była załącznikiem filii (Organizacja Biblioteki Publicznej, 1933/1934, s. 21; Trzydziestolecie, 1938, s. 31). W 1939 r. w strukturze Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy dla najmłodszych użytkowników przygotowano zaledwie szesnaście czytelni i dwie wypożyczalnie, choć placówek dla dzieci powinno być przynajmniej 60 (Kronika, 1938, s. 49). Trudno było zatem sprostać potrzebom czytelniczym dzieci.

Jednak nawet ten niewystarczający wzrost liczby bibliotek dla dzieci sprawił, że w 1936 r. w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy słusznie uruchomiono Sekcję Bibliotek Dziecięcych, prowadzoną przez Marię Gutry. Do zadań Sekcji należało przede wszystkim: organizowanie pracy bibliotek dziecięcych znajdujących się w strukturze Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy, udzielanie porad dotyczących zasad działania i metod pracy bibliotek dla dzieci, stworzenie muzeum książki dziecięcej i prowadzenie badań nad czytelnictwem dzieci, np. o poczytności książek naukowych i baśni (Gutry, 1938, s. 121–122). Biblioteczny periodyk, wydawany wtedy – jak wspomniano wcześniej – pod tytułem „Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicz-

nej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych”, był już organem bibliotekarstwa publicznego. Coraz częściej publikowano zatem na jego łamach anonse o otwarciu kolejnych bibliotek dla dzieci. Ukazało się też kilka tekstów metodycznych z zakresu bibliotekarstwa dziecięcego, np. o pracy wychowawczej i doborze książek w bibliotece dziecięcej (Łasiewicka, 1935/1936; Łasiewicka, 1936/1937). Na szczególną uwagę zasługuje również jeden z numerów „Bibliotekarza” z roku 1934/1935, w większości poświęcony bibliotekom dziecięcym (Bibliotekarz, 1934/1935).

Wspomnianą w tytule Bibliotekę Wzorową uruchomiono w 1927 r. Jej początki sięgają jednak roku wcześniejszego. W dniach 1–7 listopada Związek Księgarzy i Wydawców Polskich zorganizował w Warszawie IV Wystawę Księgarską, w czasie której – z inicjatywy Związku, a na wniosek Heleny Radlińskiej – zaaranżowano prawidłowo urządzone czytelnię dla dzieci. Po zamknięciu ekspozycji księgozbior i wyposażenie wystawowej czytelnicy ofiarowano Towarzystwu Biblioteki Publicznej, z zastrzeżeniem, że dla biblioteki zostanie przeznaczony odrębny lokal i placówka będzie prowadzona w sposób modelowy. Przed umiejscowieniem Biblioteki Wzorowej w dzielnicy Ochota, przy ulicy Grójeckiej 93, w gmachu jednej ze szkół powszechnych, kolekcję wraz z wyposażeniem zademonstrowano szerszej publiczności jeszcze raz podczas „Miesiąca książki dla młodzieży szkół powszechnych” (6–20 marca 1927 r.). Inauguracja Biblioteki Wzorowej nastąpiła kilka miesięcy później, 25 listopada. Budynek szkolny nie sprzyjał jednak pełnej realizacji celów Biblioteki Wzorowej. Osobom zainteresowanym literaturą dziecięcą nie można było bowiem udostępniać całego księgozbioru, ponieważ książki, które nie uzyskiwały pozytywnych recenzji bibliotekarek, gromadzono w pomieszczeniach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. Ponadto badania czytelnictwa prowadzono tylko wśród dzieci pochodzących z rodzin robotniczych dzielnicy Ochota. Konieczna zatem była zmiana lokalu na pomieszczenie większe – w którym swoje miejsce miałyby też muzeum książki dziecięcej – i oddzielne, aby z biblioteki mogli korzystać uczniowie różnych szkół (Gutry, 1934/1935, s. 35–36, 40). Przeniesienie czytelnicy Biblioteki Wzorowej do nowego lokalu przy ulicy Reja nastąpiło jednak dopiero we wrześniu 1936 r. (Sprawozdanie, 1937/1938, s. 10).

Początkowo za główny cel Biblioteki Wzorowej przyjęto bezpłatne rozpowszechnianie wśród niezamożnych dzieci z przedmieścia dobrych tekstów rozrywkowych lub uzupełniających program szkolny. Biblioteka pełniła też funkcję wychowawczą, ucząc kultury użytkowania książki. Edukacji tej służyło m.in. wprowadzenie wolnego dostępu do półek (a zatem prawa samodzielnego wyboru lektury), jak również udostępnienie różnych typów katalogów. W Bibliotece Wzorowej opracowywano kilka rodzajów katalogów: krzyżowy (najczęściej wykorzystywany), zawierający hasła autorskie, tytułowe i przedmiotowe; działowy, pełniący funkcję katalogu topograficznego; obrazkowy – wybranych baśni i książek przygodowych; działowy –

artykułów naukowych drukowanych w czasopismach dziecięcych znajdujących się w Bibliotece Wzorowej. Zastosowanie wolnego dostępu do półek wpłynęło na wybór układu zbiorów. Książki naukowe i popularnonaukowe ułożono według działów klasyfikacji dziesiętnej. Z beletrystyki wydzielono wydawnictwa albumowe, powieści i nowele, powieści historyczne, powieści przyrodnicze, baśnie, legendy, poezję i utwory sceniczne (Gutry, 1934/1935, s. 36-37). Opanowanie umiejętności właściwego korzystania z biblioteki i jej warsztatu informacyjnego było niezbędne do nabycia sprawności samodzielnego poszukiwania materiałów (Łasiewicka, 1935/1936, s. 103). Uczniów uczono tej biegłości w czasie wycieczek. Dla indywidualnych użytkowników Biblioteki Wzorowej szkolenia prowadzono, kiedy zaistniała taka potrzeba (Sprawozdanie, 1935/1936b, s. 131). Bywałcom Biblioteki Wzorowej zapewniano również ciszę w czasie czytania (Gutry, 1934/1935, s. 36). W tym względzie np. w *L'Heure Joyeuse* – paryskiej bibliotece dla dzieci, otwartej w listopadzie 1924 r. (Maack, 1993; Gabel, 2005), będącej źródłem inspiracji dla Biblioteki Wzorowej – dawano dzieciom większą swobodę, na co uwagę zwróciła Maria Gutry w czasie wizyty w paryskiej bibliotece w 1929 r. (Gutry, 1929, s. 10–11).

Z czasem zadania Biblioteki Wzorowej zostały poszerzone. W placówce testowano różne metody pracy z książką i udzielano wskazówek dotyczących urządzania innych bibliotek dla dzieci. Gromadzono materiał statystyczny, odnoszący się do zainteresowań młodych czytelników, opracowywano też bibliografię literatury dla dzieci i publikacji o bibliotekach dla dzieci. Przyjmowano wycieczki osób dorosłych i organizowano praktyki dla przyszłych bibliotekarzy. Na przykład w roku 1927/1928 w Bibliotece Wzorowej praktykowało sześć osób, a w dwóch kolejnych latach – odpowiednio trzy i dziewięć. Biblioteka Wzorowa dążyła jednak zwłaszcza do skompletowania wszystkich wartościowych książek dla dzieci oraz do wzorcowego opracowania księgozbioru (Gutry, 1934/1935, s. 36–38). Doskonałym początkiem w realizacji tych zamiarów było zatem opracowanie „Katalogu Biblioteki Wzorowej dla dzieci i młodzieży”, wydanego już w 1927 r. nakładem Związku Księgarzy Polskich (Filipkowska-Szemplińska, Gutry, Radlińska, 1927). Był to wykaz dostępnych na rynku najlepszych publikacji, stanowiący fachowe źródło informacji dla organizatorów bibliotek dla dzieci i młodzieży do lat 16. Podczas wyboru tytułów do tych placówek należało pamiętać o zasadzie dostarczania czytelnikom tekstów nie tylko wartościowych, lecz także interesujących (Łasiewicka, 1935/1936, s. 102).

Biblioteka Wzorowa jako oddział Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy otrzymywała egzemplarz obowiązkowy książek dla dzieci wydawanych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Dla właściwego profilowania zbiorów konieczna była odpowiednia selekcja przekazanych publikacji. Przy jej przeprowadzaniu wykorzystywano orzeczenia Komisji Oceny Książek do Czytania dla Młodzieży Szkolnej przy Ministerstwie Wyznań Religijnych

i Oświecenia Publicznego, powołanej pod koniec listopada 1923 r. Publikacje nieocenione przez Komisję były opiniowane przez bibliotekarki z Komisji Koła Bibliotekarek Dziecięcych. W jej skład wchodziły nie tylko pracownice bibliotek dla dzieci znajdujących się w strukturze Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. Do pracy w Komisji zaproszono też bibliotekarki z bibliotek dziecięcych należących do Towarzystwa Bibliotek dla Dzieci i z żoliborskiej biblioteki Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. W latach od 1927/1928 do 1934/1935 Komisja Koła Bibliotekarek Dziecięcych zapoznała się z 600 tytułami, z których niemal połowa, bo 298, uzyskała akceptację recenzentek. Pozostałe publikacje prawie w całości (242 pozycje) uznano za nieodpowiednie do bibliotek dla dzieci. Znacznie mniejszy odsetek tekstów potraktowano jako zbyt trudne (31 tytułów), część (29) odłożono zaś do ponownego rozpatrzenia (Gutry, 1934/1935, s. 36). Na łamach „Bibliotekarza” publikowano niestety tylko informacje o liczbie spotkań i ocenionych książek. Wiadomo jednak, że książki niezakwalifikowane do udostępnienia dzieciom najpierw gromadzono w bibliotece, a od 1936 r. przekazywano do Działu Muzealno-Doświadczalnego, utworzonego w ramach Sekcji Bibliotek dla Dzieci. Dział ten w 1938 r. uzyskał pełną samodzielność jako Muzeum Książki Dziecięcej.

Dzięki statystycznym informacjom zamieszczanym na łamach warszawskiego periodyku można prześledzić ilościowy rozwój zbiorów Biblioteki Wzorowej (zob. tab. 1). W latach 1929–1935 – według rocznych sprawozdań Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – wielkość kolekcji utrzymywała się na tym samym poziomie i stanowiła ok. 0,5–0,6% całości księgozbioru Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. Dopiero ogólny wzrost liczby woluminów w latach 1935–1936 (w stosunku do roku poprzedniego o prawie 52%) spowodował, że udział kolekcji Biblioteki Wzorowej w całym zbiorze zmalał do 0,4%. W Bibliotece Wzorowej kolekcja powiększyła się jednak o mniej więcej 8%.

W warszawskich bibliotekach dziecięcych dominowała prezencyjna forma wypożyczania zbiorów. Biblioteka Wzorowa także oferowała ten system udostępniania publikacji, funkcjonując przez kilka pierwszych lat wyłącznie jako czytelnia. W październiku 1932 r. rozpoczęto organizowanie wypożyczalni dla uczniów klas VI i VII dwóch szkół powszechnych: nr 188 i 189. Celem wypożyczalni było bowiem udostępnienie dzieł starszym użytkownikom, którzy potrafili już obchodzić się z książką. Do wypożyczalni przeznaczono dublety wycofane z czytelni oraz tomy przekazane jako depozyt przez obie szkoły (Gutry, 1934/1935, s. 40). W chwili otwarcia wypożyczalni, czyli w styczniu 1933 r., w Bibliotece Wzorowej zgromadzono następującą liczbę tomów: 1125 w czytelni i 80 w wypożyczalni. W roku 1933/1934 kolekcja wypożyczalni wynosiła 368 woluminów (według sprawozdań rocznych 364; zob. tab. 1), w tym 240 tomów zdeponowanych przez obie szkoły i 128 tomów z Biblioteki Wzorowej. Książki w wypożyczalni ułożono według numeru bieżącego, ponieważ dzieci nie miały wolnego dostępu

Tabela 1. Księgozbiór Biblioteki Wzorowej (1929-1935)

Stan na	Księgozbiór (w tomach) ²				
	Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy	Biblioteki Wzorowej			Procent w zbiorze Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy
		Ogółem	Czytelnia	Wypożyczalnia	
1.04.1929	208 534	998	-	-	0,5
1.04.1930	201 328	1 111	-	-	0,6
1.04.1931	189 808	1 152	-	-	0,6
1.04.1932	222 719	1 099	-	-	0,5
1.04.1933	233 556	1 412	1 139	273	0,6
1.04.1934	263 119	1 573	1 209	364	0,6
1.04.1935	273 069	1 550	1 264	286	0,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie rocznych sprawozdań Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy za lata 1929-1935

do półek. Do dyspozycji użytkowników były natomiast dwa katalogi – alfabetyczny autorski i ścienny działowy (Gutry, 1934/1935, s. 40; Kronika, 1932/1933, s. 53–54).

Mimo że Bibliotekę Wzorową początkowo ulokowano w budynku Szkoły Powszechnej nr 188, użytkownikami biblioteki mogły zostać wszystkie dzieci zamieszkujące dzielnicę Ochota. Najczęściej byli nimi jednak uczniowie szkół znajdujących się przy ulicy Grójeckiej. Umieszczenie biblioteki publicznej w szkolnym gmachu, choć nie było zalecane, stwarzało szansę nawiązania ściślejszego kontaktu biblioteki i szkoły. Biblioteka Wzorowa urządziła dla uczniów m.in. głośne czytania w klasach miejscowej szkoły powszechnej, aby zainteresować książkami dzieci, które do biblioteki nie przychodziły. Wzięła również udział w zorganizowanym przez szkołę Dniu Książki, przygotowując dwa przedstawienia razem z placówkami Towarzystwa Bibliotek dla Dzieci (Sprawozdanie, 1933/1934, s. 6; Sprawozdanie, 1935/1936b, s. 131). Dla nauczycieli proponowano spotkania, na których bibliotekarze prezentowali stosowane przez siebie metody pracy z młodym

² Informacje statystyczne drukowane w miesięcznych i kilkumiesięcznych sprawozdaniach różnią się od danych przedstawianych w sprawozdaniach rocznych.

czytelnikiem i nowo wydane książki (Gutry, 1934/1935, s. 40). Dążono jednak do nawiązania bardziej formalnej współpracy. Służyło temu spotkanie z Radą Pedagogiczną Szkoły Powszechnej nr 188, które odbyło się 3 maja 1933 r. (Sprawozdanie, 1934/1935, s. 6).

Zgodnie z regulaminem Biblioteki Wzorowej dzieci były najpierw czytelnikami gośćmi, a dopiero później, po spełnieniu kilku warunków, stawały się czytelnikami stałymi. Pod uwagę brano takie kryteria, jak: wiek (uczniowie klas od IV do VII), systematyczne przychodzenie do biblioteki, dobry poziom czytania, umiejętność korzystania z czytelni i jej katalogów oraz udzielanie pomocy młodszemu koledze. Czytelnikom stałym zagwarantowano też m.in. prawo do rezerwowania czytanych książek na kolejny dzień oraz uczestniczenia w zebraniach czytelników. Ponadto lektury czytelników stałych były przedmiotem analiz. Wskazywano np. tytuły popularne oraz te pozycje, które nie cieszyły się zainteresowaniem dzieci. Równocześnie opracowywano sposoby zwiększenia poczytności niepopularnych książek (Gutry, 1934/1935, s. 37-38). Do badań czytelnictwa przywiązywano w Bibliotece Wzorowej dużą wagę. Rezultatem poczynionych obserwacji było m.in. wydanie publikacji „Dwadzieścia poczytnych książek” autorstwa Marii Gutry i Barbary Groszlikowej (Gutry, Groszlikowa, 1933). Niezależnie od kategorii czytelnika – gościa lub stałego – wszystkie dzieci przyrzekały: „1) myć ręce przed czytaniem, 2) szanować książki, 3) dbać o ciszę, 4) nie przychodzić do biblioteki, gdy kto w domu jest chory” (Biblioteka Wzorowa, 1929/1930, s. 58).

Dane statystyczne publikowane na łamach periodyków umożliwiają przedstawienie ilościowej charakterystyki czytelnictwa w czytelni Biblioteki Wzorowej – ustalenie liczby stałych użytkowników i ich struktury według płci, liczby odwiedzin i liczby dzieł wypożyczonych w latach 1929-1933 (zob. tab. 2).

W latach od 1929/1930 do 1932/1933 systematycznie wzrastała liczba czytelników Biblioteki Wzorowej w stosunku do ogółu użytkowników Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy – wynosiła ona od 8,9% w roku 1929/1930 do 14,9% w roku 1932/1933. Z Biblioteki Wzorowej częściej korzystały dziewczęta niż chłopcy, w roku 1932/1933 stanowiły 63% czytelników³. Zwiększała się też liczba woluminów wypożyczanych przez dzieci. W stosunku do ogółu udostępnionych tomów w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy liczba ta wynosiła od 3,9% w roku 1929/1930 do 8,3% w roku 1932/1933 (zob. tab. 2). Zaznaczyć jednak trzeba, że w warszawskich szkołach powszechnych (publicznych i prywatnych) między rokiem 1929/1930 a 1932/1933 liczba uczniów zwiększyła się o 46%. Ponadto dziewczęta stanowiły zawsze większość wśród uczniów warszawskich szkół (Rocznik, 1935, s. 79-89).

³ W danych statystycznych obejmujących okres od roku sprawozdawczego 1933/1934 zaprzestano podawania informacji o płci czytelników Biblioteki Wzorowej.

Tabela 2. Stan liczbowy czytelnictwa w czytelni Biblioteki Wzorowej (1929-1933)

Rok sprawozdawczy	Odwiedziny w czytelni Biblioteki Wzorowej	Czytelnicy stali w czytelni Biblioteki Wzorowej		Wypożyczenia dzieł w czytelni Biblioteki Wzorowej	Wypożyczenia tomów w czytelni Biblioteki Wzorowej
	Ogółem w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy	Chłopcy	Dziewczęta	Ogółem w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy	Ogółem w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy
1929/1930	21 321	9 045	12 267	9 478	9 478
	239 635			206 720	244 820
1930/1931	25 958	9 728	16 230	14 651	14 651
	248 061			220 413	239 983
1931/1932	23 602	9 161	14 441	13 902	13 902
	215 406			208 441	225 696
1932/1933	25 722	9 513	16 209	18 383	18 383
	173 021			205 228	221 175

Źródło: opracowanie własne na podstawie rocznych sprawozdań Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy za lata 1929-1933

Popularyzacji Biblioteki Wzorowej i najbardziej wartościowej literatury służyły różne formy pracy z młodymi czytelnikami. Dużym powodzeniem cieszyło się opowiadanie baśni. Zaproponowano ich 16 w roku 1928/1929 i 30 w roku 1933/1934. W latach 1928-1934 dla 7319 słuchaczy zorganizowano 156 spotkań z baśnią (Gutry, 1934/1935, s. 38). Dla starszych czytelników urządzano także odczyty (np. „O znaczeniu rośliny w życiu człowieka”, „O międzynarodowym zlocie harcerskim”, „O przyjemnościach i pożytku sportów zimowych”), do których opracowywano zestawienia tematyczne. Jednak według Aliny Łasiewickiej, bibliotekarki jednej z warszawskich bibliotek dla dzieci, odczyty – prawdopodobnie ze względu na zbyt ścisły związek z metodami pracy szkolnej – właściwie nie wpływały na wybór lektur (Łasiewicka, 1935/1936, s. 106). Wykonywano również ilustrowane tablice tematyczne z wykazem tytułów książek, np.: „O czym dowiedzieć się

można z książek harcerskich”, „Powstanie listopadowe”, „Piłsudski”, „Z życia zwierząt leśnych”. Czytelnicy mogli też korzystać w bibliotece z gier przez dwie godziny w tygodniu. Duże zainteresowanie wzbudzały przedstawienia, gromadząc czasem ponad 1000 widzów (Gutry, 1934/1935, s. 38). Zazwyczaj odnotowywano liczny udział dzieci w konkursach literackich, polegających np. na znalezieniu fragmentu lektury dotyczącego określonej tematyki, odszukaniu w publikacji podanego urywku, zatytułowaniu albumu przyrodniczego lub dopisaniu tekstu do historyjki obrazkowej. Dla bibliotekarzy konkursy były źródłem wiedzy o upodobaniach lekturowych dzieci i stopniu opanowania przez nie umiejętności korzystania z książki, jak również doskonałym instrumentem propagandy (Biblioteka Wzorowa, 1929/1930, s. 58). Nawet jeśli konkurs, czasem wymagający dużego zaangażowania, nie cieszył się zainteresowaniem wielu czytelników, to przyczyniał się do popularyzacji autorów i książek w czasie zebrań czytelników stałych (Łasiewicka, 1935/1936, s. 105).

Dobrym sposobem rozpowszechniania publikacji wśród użytkowników Biblioteki Wzorowej było założenie zeszytu z recenzjami. Dzieci wpisywały do niego tytuły publikacji proponowanych do przeczytania oraz wymieniały motywy, które spowodowały, że sięgały po lektury. Niezdecydowani czytelnicy chętnie korzystali z sugestii rówieśników (Biblioteka Wzorowa, 1929/1930, s. 58). Dla bibliotekarzy opinie były ważną informacją o zainteresowaniach dzieci. Dzięki zaangażowaniu młodych czytelników recenzje były też szansą wprowadzenia do obiegu czytelniczego dzieł wartościowych, choć nie cieszących się wcześniej popularnością wśród dzieci (Łasiewicka, 1935/1936, s. 105–106). Niezwykłą wagę – na wzór pracy w *L'Heure Joyeuse* – przykładano do udziału czytelników w pracy biblioteki. Uczestnictwo to dawało dzieciom poczucie współdecydowania o bibliotece, a dla bibliotekarzy było formą propagowania czytelnictwa. W Bibliotece Wzorowej postawiono na współpracę dzieci młodszych i starszych. Najmłodsi czytelnicy wycinali obrazki i zestawiali je w albumy, starsi zaś pomagali sporządzać spisy bibliograficzne, jak również pisali krótkie recenzje polecanych książek, o czym wcześniej już wspomniano. Zestawienia tytułów też wklejano do albumów (Biblioteka Wzorowa, 1929/1930, s. 58). Tworząc je, dzieci nabywały m.in. umiejętność wyszukiwania trafnych ilustracji, ich odpowiedniego porządkowania i sporządzania opisu bibliograficznego (Stopczńska, 1938, s. 126). Plakaty i albumy wykonane przez dzieci wzbudzały duże zainteresowanie czytelników, nawet jeśli poziom realizacji prac nie był wystarczająco wysoki. Informacje o aktywności bibliotecznej młodych użytkowników włączano do miesięcznych sprawozdań (Łasiewicka, 1935/1936, s. 104), a także przekazywano w czasie zebrań czytelników stałych, organizowanych zazwyczaj co miesiąc lub dwa. Oprócz działalności dzieci omawiano wówczas takie zagadnienia, jak: księgozbiór biblioteki, nowe książki, frekwencja czytelników, ich zachowanie w czytelni; ponadto rozstrzygano konkursy. Wybierano również dyżurnych, którzy

przez cały miesiąc dbali o księgozbiór oraz pomagali młodszym czytelnikom w wyborze książek (Biblioteka Wzorowa, 1929/1930, s. 59). Dla przykładu: w okresie od października 1936 r. do marca 1937 r. w Bibliotece Wzorowej zorganizowano 4 zebrania dla czytelników stałych, 18 razy opowiadano baśnie, odbyły się 2 głośne czytania oraz 2 konkursy. Sporządzono ponadto 24 plakaty i 12 albumów (Sprawozdanie, 1937/1938, s. 70).

Wybuch II drugiej wojny światowej przerwał pracę w Bibliotece Wzorowej, tak jak w innych warszawskich bibliotekach publicznych. W 1939 r. w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy funkcjonowało 18 bibliotek dla dzieci, w tym dwie wypożyczalnie. Zgromadzono w nich 14 776 woluminów, z których w roku 1938/1939 wypożyczono: w czytelniach – 246 724, a w wypożyczalniach – 1 733, czyli łącznie 248 457 tomów. Stanowiło to 4,4% ogółu wypożyczeń w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy (Kronika, 1939, s. 26). Po kapitulacji Warszawy działalność bibliotek dla dzieci w październiku 1939 r. wznowiło tylko siedem placówek, ponieważ lokale pozostałych zostały zniszczone w czasie działań wojennych lub zajęte przez niemieckie wojsko. Pod koniec marca 1940 r. funkcjonowało osiem bibliotek. Dezorganizowanie pracy przez władze hitlerowskie – np. zamykanie bibliotek w celu sporządzenia skontrum w kwietniu 1941 r. lub z powodu rzekomej epidemii, selekcja księgozbiorów powodująca ich zmniejszanie się, ale i brak środków na zakup nowych publikacji oraz problemy z utrzymaniem odpowiedniej temperatury w okresie zimy sprawiały, że praca w bibliotekach była coraz trudniejsza. Na początku sierpnia 1942 r. Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy otrzymała zarządzenie w sprawie zamknięcia bibliotek i przeprowadzenia ponownego skontrum. Oznaczało to stopniową likwidację bibliotek, także tych dla dzieci.

Periodyki publikowane przez Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy mogą zatem stanowić – jak to wynika z przeprowadzonego rekonesansu badawczego – źródło wiedzy na temat dziejów i zasad pracy jednej z wyjątkowych w okresie dwudziestolecia międzywojennego bibliotek o charakterze specjalnym. Warszawska Biblioteka Wzorowa pełniła funkcje edukacyjne i rozrywkowe dla dzieci. Była też miejscem, w którym podejmowano tak ważne w tym czasie badania czytelnictwa konkretnej grupy odbiorców. To w tej bibliotece kształtowały się nowoczesne formy pracy z użytkownikami, wzorowane na doświadczeniach francuskich, a za ich pośrednictwem – amerykańskich. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, „Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych” oraz „Bibliotekarz. Czasopismo poświęcone sprawom bibliotek publicznych wydawane przez Związek Bibliotekarzy Polskich i Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy” przynosiły bibliotekarzom oświatowym nie tylko dane statystyczne, dziś bardzo wartościowe, lecz także gotowe przepisy i pomysły na prowadzenie biblioteki służącej młodym odbiorcom literatury.

Bibliografia

- Biblioteka Wzorowa dla dzieci. Oddział Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy (1929/1930). *Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, 1(11), 57–60.
- Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych* (1934/1935), 6(3-5).
- Czerwijowski, F. (1930/1931). Memoriał w sprawie rozwoju czytelnictwa m.st. Warszawy za pomocą bibliotek publicznych. *Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, 2(7), 50.
- Filipkowska-Szemplińska, J., Gutry, M. (oprac.). (1927). *Katalog Biblioteki Wzorowej dla dzieci i młodzieży*. Z przedmową H. Radlińskiej. Warszawa: Związek Księgarzy Polskich.
- Gabel, G.U. (2005). Die Kinderbibliotheken "L'Heure Joyeuse" in Belgien und Frankreich. *Bibliotheksdienst*, 39(10), 1217–1221.
- Groszlikowa, B. (1934/1935). Towarzystwo Bibliotek dla Dzieci. Historia. *Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych*, 6(3–5), 34–35.
- Gutry, M. (1929). Biblioteka dziecięca w Paryżu „L'Heure joyeuse”. Referat. (Maszynopis. Biblioteka Muzeum Książki Dziecięcej w Warszawie).
- Gutry, M. (1934/1935). Biblioteka Wzorowa dla Dzieci m.st. Warszawy. *Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych*, 6(3–5), 35–40.
- Gutry, M. (1938). Sekcja Bibliotek dla Dzieci Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. *Bibliotekarz. Czasopismo poświęcone sprawom bibliotek publicznych wydane przez Związek Bibliotekarzy Polskich i Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy*, 10(9), 120–124.
- Gutry, M., Groszlikowa, B. (1933). Dwa dziećcia poczytnych książek. Warszawa: [B.w.].
- J.B. [Jadwiga Bornsteinowa] (1926). Biblioteka dla dzieci w Warszawie. *Bluszcz*, 59(6), 161–162.
- Kronika (1938). *Bibliotekarz. Czasopismo poświęcone sprawom bibliotek publicznych wydane przez Związek Bibliotekarzy Polskich i Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy*, 10(3–5), 49.
- Kronika (1939). *Bibliotekarz. Czasopismo poświęcone sprawom bibliotek publicznych*, 11(3-4), 52–53.
- Kronika (1932/1933). *Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, 4(7-9), 53–54.
- Łasiewicka, A. (1935/1936). Praca wychowawcza i propagandowa w bibliotece dziecięcej. *Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych*, 7(8-9), 101–107.
- Łasiewicka, A. (1936/1937). Celowy dobór książek w bibliotece dziecięcej. *Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych*, 8(8–10), 110–111.
- Maack, M.N. (1993). L'Heure, the first children's library in France: its contribution to a new paradigm for public libraries. *The Library Quarterly*, 63(3), 257–281.
- Oddział Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy (1938). *Bibliotekarz. Czasopismo poświęcone sprawom bibliotek publicz-*

- nnych wydawane przez Związek Bibliotekarzy Polskich i Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy*, 10(9), 57–60.
- Organizacja Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. Stan na 31.III.933 (1933/1934). *Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, 5(6–8), 21.
- Rocznik statystyczny Warszawy 1933* (1935). Warszawa: Magistrat m.st. Warszawy.
- Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy za drugą połowę 1935/36 roku. (1936/1937), *Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych*, 8(6–7), 70–80.
- Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy za drugą połowę 1936/37 roku. (1937/1938), *Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych*, 9(3–4), 61–75.
- Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy za pierwszą połowę 1935/36 roku. (1935/1936a), *Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych*, 7(12), 153–164.
- Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy za pierwszą połowę 1936/37 roku. (1937/1938), *Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych*, 9(1), 5–16.
- Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy za rok 1929/30. (1935/1936), *Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, 2(1), 1–8.
- Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy za rok 1930/31. (1931/1932), *Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, 3(1), 1–10.
- Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy za rok 1931/32. (1932/1933), *Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, 4(3–6), 21–31.
- Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy za rok 1932/33 (1933/1934). *Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, 4(1–5), s. 1–8.
- Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy za rok 1933/34 (1934/1935). *Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, 5(1–2), 6.
- Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy za rok 1933/34 (1934/1935). *Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych*, 6(1–2), 2–8.
- Sprawozdanie Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy za rok 1934/35 (1935/1936b). *Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych*, 7(10–11), 126–134.
- Stopczyńska, M. (1938). Albumy. W: *Formy pracy w bibliotekach dziecięcych. Bibliotekarz. Czasopismo poświęcone sprawom bibliotek publicznych wydawane przez Związek Bibliotekarzy Polskich i Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy*, 10(9), 125–126.
- Trzydziestolecie Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy (1938). *Bibliotekarz. Czasopismo poświęcone sprawom bibliotek publicznych wydawane przez Związek Bibliotekarzy Polskich i Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy*, 10(3–5), 25–33.

Hanna Langer

The view of Biblioteka Wzorowa in the Public Library of Warsaw's periodicals (1929–1939)

Abstract

The articles, reports and other texts i. a. statistical and annalistic ones concerning Biblioteka Wzorowa have been analysed. They were published in the periodicals of the Public Library in Warsaw in the period of 1929–1939. The purpose of the analysis was to characterise the library for children's activity. The library was opened in Warsaw in 1927. Biblioteka Wzorowa became an inspiration for founding other public libraries for children in Poland.

Key words: Biblioteka Wzorowa dla Dzieci i Młodzieży, public libraries for children and youths

Ekspozycja zbiorów
biblioteki Pamięci Marii Kownackiej w Warszawie
Fot. A. Kotwica